

ΚΕΦΑΛΑΙΟΝ Σ'.

Περὶ τῶν εἰδῶν τῆς Ὑπολήψεως καὶ τῶν βαθμῶν τῆς Πληροφορίας.

ΟΓ'.

Εἰς τὰ προύλαια τῆς φιλοσοφίας ἐνδιατρίβοντες, ἐκρίναμεν ἀναγκαῖον νὰ διαλάβωμεν Πῶς δύναται νὰ διαταχθῇ ἐπισημονικῶντι ὅλον τῆς φιλοσοφίας, εἰς τὸ ὁποῖον νὰ συνέχωνται ἀκριδέστατα ὅλα τὰ μέρη· ἐπειδὴ δὲ διὰ τοῦ φιλοσοφεῖν σκοποῦμεν νὰ φθάσωμεν εἰς συμφωνίαν καὶ ἁρμονίαν τῶν ἐνεργειῶν μας (ΚΖ'), τὸ ὁποῖον εἶναι ἡ τελεία πληροφορία· πρὸς ταύτην δὲ ἐπροσπάθησαν οἱ φιλοσοφοῦντες νὰ φθάσωσι διὰ διαφόρων Μεθόδων καὶ ὑποθέσεων. Διὰ τοῦτο πρέπει νὰ εἰπώμεν, α') περὶ διαφόρων ὑπολήψεων καὶ βαθμῶν πληροφορίας· β') περὶ διαφόρων τοῦ φιλοσοφεῖν μεθόδων· γ') περὶ τοῦ ἐπισημονικοῦ τῆς φιλοσοφίας σχεδιασματος, τὸ ὁποῖον σπουδάζομεν νὰ φιλοτεχνήσωμεν εἰς τὸ ὄνα χεῖρας ἡμῶν φιλοπόνημα.

ΟΔ'. Ὑπόληψις (α) ἐν γένει εἶναι ἀποδοχὴ τῆς εἰς τὰς

(α) Μ' ὅλον ὅτι πολύστιμος εἶναι εἰς τοὺς παλαιούς ἢ ὑπόληψις, μ' ὅλον τοῦτο ἐπροσδιώρισα τὴν σημασίαν τῆς ἐνταῦθα διὰ σαφήνειαν τῶν λεγομένων· εὐτως ἔστι καὶ ἄλλων λέξεων τὸ πολύσημον εἰς τὰ ἐφεξῆς, οἶον δόξα, πίσις, πεποιθήσις κτλ.

κρίσεις ἐμφιλοχωρούσης ἀληθείας· διότι ἡ ἀλήθεια δὲν θεωρεῖται κυρίως εἰς τὰς ἐννοίας, οὐδ' εἰς τὰς ιδέας καθ' ἑαυτὰς, ἀλλ' εἰς τὰς κρίσεις, διὰ τῶν ὁποίων συνάπτονται ἢ ἀποχωρίζονται αἱ ιδέαι (Ἐμπ. Ψυχ. ΡΝΘ). Ἐὰν ὁ κρίνων ἔχη ἕνα ἢ πλεοντέρους λόγους τῆς συνάψεως ταύτης ἢ ἀποχωρίσεως, ὑπολαμβάνει τὴν κρίσιν ἀληθῆ, καὶ τε οἱ λόγοι ἔλαβαν τὸ κῦρος ἀπὸ κρίναντας ἀρχητέρους, καὶ τε τοὺς ἐκλάβη ὡς κυρίους αὐτὸς πρῶτος ὁ κρίνων.

ΟΕ'. Μὲ πᾶσαν ὑπόληψιν εἶναι ἐν ταυτῷ ἠνωμένη καὶ συναίσθησις δικαιοσύνης, ὅτι κρίνομεν οὕτως, ἢ τις ὀνομάζεται συναίνεσις ἢ συγκάταθσις· εἶναι δὲ τοῦτο εὐαρέσῃσι ἐκ τῆς ἀληθείας, καθὸ τοιαύτης, χωρὶς παρατήρησιν, ἂν μᾶς ὠφελῆ, ἢ ὄχι· διότι ἐκ φύσεως ἀγαπῶμεν τὴν ἀλήθειαν. Τὸ δὲ ψεῦδος μᾶς εἶναι, καθ' ἑαυτὸ, ἐναντίον, εἰάν καὶ κάποτε δύναται κατὰ συμβεβηκὸς νὰ μᾶς εἶναι ὠφέλιμον· ἡ δὲ ἀλήθεια ἐμπορεῖ πολλάκις καὶ νὰ μᾶς πικραίνῃ (καθὼς, ὅταν πράξαντές τι ἄδικον καταδικάζωμεν ἡμᾶς αὐτοὺς) καὶ μ' ὅλου τοῦτο συγκατατιθέμεθα εἰς αὐτήν· σημεῖον τοῦτο τρανὺν, ὅτι ἡ συγκατάθσις εἶναι πάντῃ ἀνεξάρτητος ἀπὸ τῆν τῶν γνώσεων εἰς τὴν αἴσθησιν τοῦ ἠδύνουτος ἢ λυποῦντος ἀναφορᾶν.

ΟΣ'. Ἐὰν ἡ συγκατάθσις εἶναι διαρκῆς, γευνᾶται ἐξ αὐτῆς ἡ πληροφορία, ἣτις εἶναι σταθερὰ τῆς ἀληθείας συνείδησις· ὄλλ' εἰάν ἡ συνείδησις αὕτη τρέπεται, καὶ τώρα μὲν συγκατατίθεται ἡ ψυχὴ, μετ' ὀλίγου δὲ ἀπαναίγεται καὶ ἀνανεύει, τοῦτο δὲν εἶναι πληροφορία, ἣτις ἀπαιτεῖ διαρκούσαν καὶ ἀτρέπτου τὴν συγκατάθσιν.

ΟΖ'. Καθὼς δὲ ὑπάρχουσι διάφορα εἶδη ὑπολήψεως, οὕτως εἶναι διάφοροι καὶ οἱ βαθμοὶ τῆς πληροφορίας· τὰ

δὲ εἶδη τῆς ὑπολήψεως προσδιορίζονται ἀπὸ τοὺς λόγους, ἐκ τῶν ὁποίων κρέματαί πασα μία· καὶ οἱ βαθμοὶ λοιπὸν τῆς πληροφορίας προσδιορίζονται διὰ τῶν βαθμῶν τῆς συνειδήσεως, τὴν ὁποίαν ἔχομεν περὶ τοῦ κύρους τῆς ἀληθείας κατὰ τὸ μέτρον τῶν λόγων τούτων.

ΟΗ'. Οἱ τῆς ὑπολήψεως λόγοι εἶναι ἢ ἰκανοὶ ἢ ἀνίκανοι· ἐκεῖνος μὲν, εἰάν προξενῶσι τελείαν, συνειδήσιν τῆς ἀληθείας· τούτο δὲ, εἰάν ἀτελῆ. Ἐχομεν δὲ τελείαν τῆς ἀληθείας συνειδήσιν, εἰάν σοχαζώμεθα ἀναγκαῖον τὸ περὶ τοῦ ὁποῖου εἴμεθα πληροφορημένοι, καὶ τὸ τούτου ἐναντίον, ἀδύνατον· ἀτελῆ δὲ, εἰάν δὲν ἔχωμεν τοιοῦτον σοχασμόν· ἐκεῖ μὲν ἡ πληροφορία μας ὀνομάζεται βεβαία· ἐδῶ δὲ ἀβέβαιος, εἰάν πρέπει νὰ ὀνομάζεται οὕτως ἡ πληροφορία. Βεβαιότης λοιπὸν εἶναι τελεία καὶ σαθερὰ τῆς ἀληθείας συνειδήσις.

ΟΘ'. Οἱ ἰκανοὶ τῆς ὑπολήψεως λόγοι εἶναι ἢ ἐκ τοῦ ἀντικειμένου, ἢ ἡγουν προσδιορισμένοι καὶ ἐξηγημένοι ἐξ αὐτῶν τῶν πραγμάτων· αἰσθητικαί, φέρῃ εἰπεῖν, παρατηρήσεις καὶ νόμοι τῶν γνώσεων· ἢ ἐκ τοῦ ὑποκειμένου, ὁποῖαι εἶναι κλίσεις, χρεῖαι, μαρτυρίαι· καὶ ἡ μὲν διὰ τῶν πρώτων λόγων κατασκευαζομένη ὑπόληψις λέγεται εἰδήσις (εἰδέναι)· καὶ ὁ ἀντίστοιχος αὐτῆς βαθμὸς τῆς πληροφορίας σύνεσις· ἡ δὲ διὰ τῶν δευτέρων, πίσσις· καὶ ἡ ἀντιστοιχοῦσα εἰς αὐτὴν πληροφορία, πεποίθισις. Σύνεσις λοιπὸν εἶναι βεβαιότης ἐκ τοῦ ἀντικειμένου· πεποίθισις δὲ, βεβαιότης ἐκ τοῦ ὑποκειμένου.

Π'. Οἱ ἀνίκανοι τῆς ὑπολήψεως λόγοι εἶναι ἢ πραγματικοί, ἢ ἡγουν αὐτοὶ μὲν καθ' ἑαυτοὺς ἔχοντες τὸ κύρος, μὴ οὐνάμενοι δὲ νὰ προξενήσωσι τελείαν καὶ βεβαίαν πλη-

ροφορίαν, ἀγγελία, λόγου χάριν, ἀδέσποτος ἢ ἐπί-
 πλασοι, ἴγουν αὐτοὶ μὲν καθ' ἑαυτοὺς ἄκυροι, φαινό-
 μενοι δὲ κᾶποτε ὅτι ἐπενεργοῦν εἰς τὴν ψυχὴν πρὸς πλη-
 ροφορίαν· τοιοῦτοι εἶναι, φέρ' εἰπεῖν, οἱ οὐδαιοί· καὶ ἡ μὲν
 ἐκ τῶν πρώτων ὑπόληψις λέγεται δόξα, καὶ ὁ ἀντιστοι-
 χῶν εἰς αὐτὴν βαθμὸς τῆς πληροφορίας, πιθανότης·
 ἡ δὲ ἐκ τῶν δευτέρων, πρόληψις· καὶ ἡ εἰς αὐτὴν
 ἀντιστοιχοῦσα πληροφορία πεισμονή· ὑπάρχουσι λοιπὸν
 τέσσαρα εἶδη ὑπόληψεως, καὶ τόσοι βαθμοὶ πληροφορίας,
 ὁμοίᾳ·

α'. Εἰδήσεις = Σύνεσις.

β'. Πίσις = Πεισιδοῦσις.

γ'. Δόξα = Πιθανότης.

δ'. Πρόληψις = Πεισμονή.

Ἡ δὲ πληροφορία ἐλαμβάνεται ἐν τῷ ἄλλῳ γενικώτερον· διό-
 τι ἰδιαίτατα πληροφορία εἶναι κατὰ τὴν πρώτην καὶ δευ-
 τέραν ὑπόληψιν· ἡ τετάρτη μάλιστα εἶναι καταχρηστικω-
 τάτη, μ' ὅλον ὅτι διὰ τὸν προληπτικὸν ἔχει τόσον κύρος,
 ὅσον διὰ τὸν ὑγιῶς φρονουῦντα ἢ σύνεσις.

ΠΑ'. Ἡ εἰδήσεις λοιπὸν εἶναι ὑπόληψις, θεμελιωμέ-
 νη εἰς τὴν γνῶσιν τοῦ ἀντικειμένου, ἢ εἰς λόγους ἰκανοὺς
 πρᾶδαιόντας ἐκ τοῦ ἀντικειμένου (ΟΘ'). Τοιοῦτοι λόγοι
 εἶναι καθολικῶς κύριοι, καὶ ἤθελαν εἶσθαι καὶ ἐκ τοῦ ὑπο-
 κειμένου τοιοῦτοι, εἰ δὲν ὑπῆρχαν εἰς ἀνθρώπους τινὰς
 τυχαῖοι παρεμποδισμοὶ τῆς συγκαταθέσεως· π. χ. ἀσθένεια
 τοῦ νοῦς, πρόληψις, κακὰ φρονήματα κτλ. Διὰ τὰ
 εἰσέλθῃσι λοιπὸν εἰς τὴν ψυχὴν καὶ νὰ προξενήσωσι πραγματι-
 κὴν πληροφορίαν ἀπαιτοῦσι δεξιότητα τοῦ ὑποκειμένου.

ΠΒ'. Ἡ εἶδησις εἶναι ἢ ἐμπειρικὴ ἢ λογικὴ· Ἐμπειρικὴ μὲν ὅταν γεννᾶται ἀπὸ τὰς αἰσθήσεις, ἐξαρτωμένη ἀπὸ τῆς πείρας· λογικὴ δὲ, ὅταν προκύπτῃ ἀπὸ τῆς ἐνέργειας τοῦ Λόγου, ἀμέσως ἀπ' αὐτὸν ἐξαρτωμένη. Ὅ,τι δὲ παρατηροῦμεν διὰ τῶν αἰσθήσεων εἶναι βέβαιον ἐκ τοῦ ἀντικειμένου, καθὼς καὶ ὅ,τι γινώσκουμεν ἐκ καθολικῶν ἀρχῶν καὶ ἀναγκαίων· ἀλλ' ἡ μὲν δευτέρα βεβαιότης ὀνομάζεται ἀποδεικτικὴ· ἡ δὲ πρώτη, δεικτικὴ.

Σημείωσις. Ἡ ἐμπειρικὴ εἶδησις κρέμαται ἐμμέσως καὶ ἀπὸ τὸν λόγον· ἡ δὲ λογικὴ, ἐμμέσως καὶ ἀπὸ τῆς πείρας. Διότι χωρὶς μὲν λόγου ἡ ἐμπειρικὴ εἶδησις δὲν ἤθελεν εἶσθαι ἄλλο τίποτε, εἰμὴ σκοτεινὴ καὶ ἀσυνάρτητος συνείδησις προσβλητῶν εἰς ἡμᾶς γινουμένων· χωρὶς δὲ πείρας, δὲν ἤθελε διαγερθῆν ποτὲ εἰς ἐνέργειαν ὁ λόγος. Εἰς τὴν ἀνθρωπίνην ψυχὴν τίποτε δὲν εἶναι τόσον μεμονωμένον, ὅσον τὰ θεωροῦμεν ἡμεῖς κατ' ἀφάρισιν, ἀλλ' ὅλα συνέχονται μετ' ἀλλήλων, καὶ ἐξαρτῶνται ἀπ' ἀλλήλων· εἰς τὴν διάκρισιν λοιπὸν τῶν ἐμπειρικῶν καὶ λογικῶν εἰδήσεων πρέπει νὰ παρατηροῦμεν τὴν ἐγγυτάτην αὐτῶν πηγὴν· αἱ πρόται ἀποτελοῦσι τὰς ἐμπειρικὰς ἐπιστήμας· αἱ δευτεραι, τὰς λογικάς· συνερχόμεναι δὲ καὶ αἱ δύο γεννοῦσι τὰς μιστάς· ἐντεῦθεν καταρτίζονται ἐναργέστερα, ὅσα ἐρρέθησαν ἀκροθιγῶς περὶ τούτου εἰς τὴν προδίοικησιν τῆς φιλοσοφίας (Ἐμπειρ. Ψυχ. Ζ.).

ΠΓ'. Ἡ λογικὴ εἶδησις εἶναι ἢ μαθηματικὴ ἢ φιλοσοφικὴ. Μαθηματικὴ μὲν, εἰάν γεννᾶται ἀπὸ ἐποπτικὴν κατασκευὴν τῶν ἰδεῶν· φιλοσοφικὴ δὲ, εἰάν ἀπὸ νοητικὴν. Διὰ τοῦτο ἡ ἀποδεικτικὴ βεβαιότης, ἥτις ἀντιστοιχεῖ εἰς τὴν λογικὴν εἶδησιν, διαίρεῖται εἰς μαθηματικὴν ἢ γεωμετρικὴν, καὶ εἰς φιλοσοφικὴν· καὶ ἐπειδὴ ἡ τῆς μαθηματικῆς ἀπόδειξις εἶναι συνδεδεμένη μετ' ὑψηλότερου ἐναργείας βαλμῶν διὰ τὴν αἰσθητικὴν ἐποπτείαν, μετ' τὴν ὁποίαν εἶ-

ναι ἀναποσπιάσως συνωδευμένη· διὰ τοῦτο ἡ μαθηματικὴ βεβαιότης ὀνομάζεται κάποτε κατ' ἐξοχὴν ἀποδεικτικὴ.

Σημείωσις. Ἰδέαι, κατασκευὴ εἶναι πράξεις αὐτῆς τρικύτη, διὰ τῆς ὁποίας τὸ ἀντικείμενόν της ἐμφανίζεται καθαρῶς εἰς τὴν ψυχὴν. Καὶ εἰ μὲν γίνεται ἡ κατασκευὴ διὰ τῆς φαντασίας, εἶναι ἐποπτικὴ (Εμπ. Ψυχ. ΡΑ. καὶ ἐνταῦθ. ΝΕ.)· εἰ δὲ γίνεται διὰ τοῦ Λόγου καὶ τοῦ νοῦς (ΝΖ'), εἶναι νοητικὴ· καὶ τὸ μὲν πρῶτον εἶδος τῆς κατασκευῆς εὐρίσκειται εἰς τὴν Μαθηματικὴν, εἴαν ὡς καθαρὰ ἐνασχολῆται εἰς μόνην τὴν ποσότητα· δίδει αἰ τῆς ποσότητος ἰδέαι ρεφρονται εἰς ὅ,τι παριστάνεται ἐν χρόνῳ ἢ ἐν τόπῳ ἢ καὶ ἐν ἑκατέρῳ ἅμα ἐκ τῶν προτέρων· οἶον, ἀριθμὸν, σχῆμα, κίνησιν· πάσης λοιπὸν τρικύτης ἰδέας δύναται γὰρ γραφῆ ἀίσθητῆ εἰκὼν ἢ σχῆμα, διὰ τοῦ ὁποίου παριστάνεται μὲν ἐν γένει ὅ,τι περιέχεται εἰς τὴν ἰδέαν, ἀποδεικνύεται δὲ δι' αὐτῆς πᾶν ὅ,τι ἀληθεύει εἰς πᾶν ἀντικείμενον ὑπαγόμενον εἰς τὴν ἰδέαν ἐκείνην· οὕτω, φέρ' εἰπεῖν, ἐκ τῆς ἐποπτικῆς κατασκευῆς τοῦ ὀρθογωνίου τριγώνου, καὶ τῶν ἀφ' ἑκάστης αὐτοῦ πλευρῆς τετραγώνων ἀποδεικνύεται, ὅτι εἰς πᾶν ὀρθογώνιον τρίγωνον τὸ ἀπὸ τῆς ὑποτεινούσης τὴν ὀρθὴν γωνίαν τετράγωνον εἶναι ἴσον μὲ τὰ τετράγωνα τὰ ἀπὸ τῶν περιχουσῶν τὴν ὀρθὴν γωνίαν· ὁ Μαθηματικὸς λοιπὸν ἐπιπέσει τὸ γενικὸν (τὴν ἰδέαν) εἰς τὸ μερικὸν, ἡγούσιν τὸ σχῆμα· καὶ οὕτω περσεῖ τὸν, ὅσον ἐνδέχεται, ὑψηλίστατον βαθμὸν τῆς ἐπιστημονικῆς ἐναρξείας, ἐπειδὴ πληροῦρεῖται ἀίσθητῶς καὶ ἐκ τῶν προτέρων τὸ ἀναγκαῖον τῆς ἀποδειχθείσης κρίσεως, καὶ τὸ ἀδύνατον τοῦ ἐναντίου της· ἀλλ' εἰς τὴν φιλοσοφίαν αἱ ἰδέαι κατασκευάζονται νοητικῶς, καὶ ἡ ἐνάργεια εἶναι ἀτονωτέρη· διὰ τοῦτο οὐδ' εἰ ἀγωνιζόμενοι εἰς αὐτὴν εἶναι πάντοτε σύμφωνοι περὶ τῶν ἀποδείξεών των. Τοῦ φιλοσόφου τὰ ἀντικείμενα εἶναι ἀσημασιέμενα, οὐδ' εἶναι φηλασητὰ, γὰρ εἶπω οὕτως, ὡς τὰ τοῦ Γεωμέτρου· δὲν παριστάνονται διὰ σχημάτων, ἀλλὰ διὰ λέξεων προφορικῶν ἢ ἐγγράφων, αἵτινες εἶναι ἀκουστοὶ ἢ ὄρατοὶ ἤχοι, ἀπειλῶς παριστάνοντες τὸ ἐσωτερικόν. Διανοεῖται ὁ φιλόσοφος καὶ διαλέγεται, ἀλλὰ ζητεῖται, ἔαν καὶ ἄλλοι καταλαμβάνωσιν ἱκανῶς τὴν δυνάμειν του, καὶ τὴν κατασκευάζωσιν ἐσωτερικῶς ἀπαρμολάκτως, καθὼς καὶ οὗτος.

ΠΔ'. Ἐντεῦθεν ἐρμηνεύεται ἡ διπλῆ σημασία τῆς ἐπιστήμης (Ἐμπ. Ψυχ. Σ, Ζ.)· μία ἐπιστήμη καθ' ἑλῆν, οὕσα ἐν συνέσει εἰδήσεις ἐνός τινοῦ πράγματος, ἢ ἀγγελίας, ἢ συμβεβηκότος· κατ' εἶδος δὲ ἐπιστήμη εἶναι ἄθροισμα συσηματικῶν πολλῶν ἐν συνέσει εἰδήσεων ἢ γνώσεων· αὕτη εἶναι ἡ ἰδέα, ἣτις πρέπει νὰ ἐφαρμόζεται εἰς πᾶσαν μερικὴν ἐπιστήμην, μ' ὅλον ὅτι οὐκ εἶναι ὅλαι τριαῦται. Πρέπει λοιπὸν νὰ διακρίνωμεν τὴν σύνεσιν τῆς εἰδήσεως, ἀπὸ τὴν σύνεσιν τῆς ἐπιστημονικῆς· ἐκείνη μὲν θεωρεῖται εἰς τὴν ἐπιστήμην καθ' ἑλῆν· αὕτη δὲ, κατ' εἶδος.

ΠΕ'. Πίσις εἶναι ὑπόληψις ὅπῳ λόγους ἐκ τοῦ ὑποκειμένου προκύπτουσα (ΟΘ'). ἡ δὲ μὲ τὴν πίσιν συνδεδεμένη πεπειθῆσις φανεροῦσι βεβαιότητα ἐκ τοῦ ὑποκειμένου, εἰς τὴν ὁποίαν ὁ πισεύων οὐκ ἀμφισβᾶλλει· ἀλλ' ἡ πίσις σημαίνει κάποτε μὲν τὴν πεπειθῆσιν, κάποτε δὲ τὸ, περὶ τοῦ ὁποίου εἶναι τις πληροφορημένος ἤγουν αὐτὸ τὸ πισευτόν. καὶ ἐκεῖνο μὲν λέγεται πίσις ἐκ τοῦ ὑποκειμένου· αὕτη δὲ, πίσις, ἐκ τοῦ ὀντικειμένου.

ΠΣ'. Εἰ μὲν οἱ ἐκ τοῦ ὑποκειμένου λόγοι τῆς πληροφορίας εἶναι ἱκανοὶ διὰ πᾶν πληροφορίας ἐπιδεκτικῶν ὑποκειμένων, ἡ πίσις εἶναι καθολικὴ· εἰ δ' ἱκανοὶ μόνον εἰς τοῦτο ἢ ἐκεῖνο τὸ ὑποκείμενον, ἡ πίσις εἶναι μερικὴ.

ΠΖ'. Τὰ ἰδιαιτέρα τῆς πίσεως εἶδη ἐμποροῦν νὰ διακριθῶσιν ἀπὸ τὴν διαφορὰν τῶν λόγων, διὰ τῶν ὁποίων πισεύει ὁ ἄνθρωπος· διότι οἱ λόγοι ἐνυπάρχουσιν ἢ εἰς αὐτὸ καὶ μόνον τὸ πισευτὸν ὑποκείμενον, τὸ ὁποῖον πληροφορεῖται ἐξ ἑαυτοῦ· ἢ εἰς ξένον, μὲ τοῦ ὁποίου τὸν λόγον πληροφορεῖται ὁ πισεύων· καὶ ἐκεῖνο μὲν λέγεται ἰδιοπισία· τοῦτο δὲ, ἱστορικὴ πίσις.

ΠΗ'. Ἡ ἰδιοπιστία λοιπὸν εἶναι πληροφρορία εὐρισκομένη εἰς αὐτὸ τὸ πληροφρορημένον ὑποκείμενον, καὶ ἐπομένως εἰς μερικαὺς καὶ ἐμπειρικοὺς τινὰς τῆς ἀνθρωπίνης φύσεως προσδιορισμοὺς, οἳ τινες εἰς μόνον ὑποκείμενά τινα προσιδιάζουσαν· οἱ λόγοι λοιπὸν δὲν εἶναι ἱκανοὶ διὰ πᾶν ὑποκείμενον, καὶ ἡ πίσις εἶναι μερική (ΠΣ').

Σημειώσεις. Ἡ πίσις αὕτη δύναται νὰ εἶναι παντοδαπή· διότι πᾶς ἄνθρωπος ἔχει τὴν μερικὴν καὶ ἀτομικὴν πίσιν του· οὕτω, φερόμενος εἰς τὴν τέχνην, τεχνίτης συνειθισμένον καὶ κοινὸς πιστεύει, ὅτι εἶναι Ἀριστοτέλης· καὶ Θεορίτης πιστεύει, ὅτι εἶναι Νηρσεύς· καὶ ἄλλοις παντοφρονῶν πιστεύει ὅτι εἶναι Ἀγαμέμνων ἢ Ὀδυσσεύς, ἢ ἄλλοις εἶναι Ἴτρος· ἐμπορεῖ δὲ τοιαύτη ἰδιοπιστία νὰ ἐμφανισθῇ εἰς πλείους ὑποκείμενα· τοιαῦτα εἶναι εἰρήσεις τινες καὶ φυλασσίαι, αἱ ὁποῖαι κατακλιθεῖσιν οἰκογενεῖς, γένη, τάγματα, ἔθνη· οἱ μὲν πιστεύουσι δηλονότι, ὅτι ἡ οἰκογένειά των εἶναι ἡ περιφανεστάτη τοῦ κόσμου· οἱ ἔμποροι, ὅτι χωρὶς αὐτῶν δὲν δύναται νὰ ὑπάρξῃ ὁ κοινωνικὸς βίος· οἱ Γάλλοι, ὅτι εἶναι τὸ σπουδαιότερον ἔθνος ἀφ' ὃσων ἐφάνησαν εἰς τὸ πρόσωπον τῆς γῆς κτλ.

ΠΘ'. Ἡ ἰδιοπιστία ἐμπορεῖ νὰ ἐπισηρῆται καὶ εἰς ἀρχικαὺς τινὰς προσδιορισμοὺς τῆς ἀνθρωπίνης φύσεως· καὶ τότε ἡ πληροφρορία εἶναι κοινὴ καὶ καθολικὴ, καὶ ἡ ἰδιοπιστία εἶναι πίσις γενικὴ. Αὕτη δὲ ἐμπορεῖ νὰ ὀνομασθῇ καὶ λογικὴ, ἐπειδὴ σηρῆται εἰς τὸν λόγον, καὶ εἶναι δεκτὴ εἰς πάντα, ὅς τις κρίνει ἐλλόγως, καὶ ἔχει τελείαν ἐκ τοῦ ὑποκειμένου βεβαιότητα, ἣτις ὀνομάζεται πεποιθήσις (ΟΘ'). Ἐπειδὴ δὲ ὁ Λόγος εἶναι διττός, θεωρητικὸς καὶ πρακτικὸς (Ξ')· καὶ ἡ λογικὴ λοιπὸν πίσις εἶναι διττὴ, θεωρητικὴ καὶ πρακτικὴ· οὕτω, φερόμενος, λογικὴ πίσις θεωρητικῶς εἶναι, ὅτι τοῦ κόσμου τούτου ὑπάρχει ὑψιστὸς τις δημιουργός· πρακτικῶς δὲ, ὅτι αὐτὸς οὕτως εἶ-

ΤΙΒ'. Ἡ κατ' εἶδος ἱστορικὴ πίσις (ΤΙ.) τότε ἔμπο-
ρεῖ νὰ παραληφθῆ ὡς κυρία, ὅταν αἱ λογικαὶ ἀλήθειαι,
ἐπάνω τῶν ὁποίων ἐφαρμόζεται, εἶναι τοῦ ὄντι ἀλήθειαι·
καὶ ὅταν ὁ πισεύων δύναται νὰ βασανίσῃ τὸ λεχθὲν, καὶ
μεταχειρίζεται τὴν τῶν ἄλλων μαρτυρίαν μόνον ὡς μέσον
τοῦ νὰ ζωοποιήσῃ εἰς ἑαυτὸν καὶ νὰ τηρίξῃ ἀκραδάντως
ἀληθείας τινὰς τοῦ Λόγου. Διὰ τοῦτο ἡ κατ' εἶδος ἱστορι-
κὴ πίσις ὑπηρετεῖ συχνάκις τὴν λογικὴν, καὶ μάλιστα τὴν
ἠθικὴν καὶ τὴν ἐξ ἀποκαλήψεως ὡς εἰσαγωγικόν τι μέσον.

ΤΙΓ'. Ἡ ἐξ ἀποκαλύψεως ἱερὰ ἡμῶν πίσις μέρος μὲν
εἶναι ἱστορικὴ, μέρος δὲ λογικὴ· διότι πισεύομεν ἱσσορού-
μενα τινα πράγματα ὑπὲρ αἰσθησίων ἐκ δυνάμεως ἀοράτου
προαχθέντα· καὶ ἐν ταυτῷ διὰ τοῦ φωτός τοῦ Λόγου ἀ-
ποδεχόμεθα τὴν τούτων ἀλήθειαν, ἐπισηριζομένην εἰς τὴν
ἄφατον ἀγαθότητα τοῦ δημιουργοῦ μας (ΟΑ'). Προὑποθέ-
τει λοιπὸν τὸ νὰ πισεύωμεν εἰς ἀόρατόν τινα, καὶ ἀκατά-
ληπτου κόσμου, διατεταγμένον ἀπὸ τῶν ὕψιστον νομοθέ-
την· καὶ τὴν πίσιν ταύτην μᾶς τὴν προσάξει αὐτός μας
ὁ Λόγος (ΞΣ'). Πρέπει δὲ ἡ ἐξ ἀποκαλύψεως πίσις νὰ
μὴν ἀπομακρύνεται οὔτε ἀπὸ τὴν ἱστορικὴν, οὔτε ἀπὸ τὴν
λογικὴν, εἰ μὲλλῃ νὰ μὴ νοθευθῆ καὶ μετασληθῆ εἰς δει-
σιδαιμονίαν.

ΤΙΔ'. Πίσις, εἰς τὴν ὁποίαν ἀντιφέρονται λόγοι ἐκ
τοῦ ἀντικειμένου (ΠΕ'), ἢ τῆς ὁποίας οἱ ἐκ τοῦ ὑποκει-
μένου λόγοι δὲν εἶναι καθολικοὶ (ΠΣ'), εἶναι μωρο-
πισία· ταύτης δὲ εἶδη δύο, ματαιοπισία μὲν, εἰν
παρατηρήσωμεν ἐν γένει τὸ ψεῦδος· δεισιδαιμονία
δὲ, εἰν ἀλόγως συγγέεται καὶ ἀναμιγνύεται τὸ φυσικὸν
μὲ τὸ ὑπὲρ φύσιν. Ἄπισία δὲ εἶναι ἐλάττωμα τοῦ νοῦς

τρομερώτατον, ἢ πώρωσις μᾶλλον τοῦ νοῦς, διὰ τὴν ἐποίαν δὲν ἐκλαμβάνει ὁ ἄπιστος ἄλλο ὡς ὀληθῆς, εἰμὴ ὅσα ἐπαρατήρησεν αὐτός. Ἐμπιστία δὲ εἶναι ἐλάττωμα ἀναπηγάζου ἀπὸ ἔλλειψιν τοῦ νοῦς, λέγω δὲ ἢ φυσικοῦ νοῦς, ἢ καλλιέργειας τοῦ νοῦς· κλέσιν τις εἰς τὸ ἀπιστεῦν ὁ εὔπιστος πᾶν τὸ λεγόμενον, χωρὶς νὰ ζητῇ τοὺς λόγους· πολλάκις δὲ ἢ ἐμπιστία ἐγένευσεν καὶ τὴν ματαιοπιστίαν, καὶ τὴν δαισιδαμονίαν· ἢ δεισιδαμονία εἶναι πάθος ὀλεθριώτατον, καθότι ἐκτείνεται εἰς πολλὰ ὑποκειμένα, καὶ βλάπτει τὴν πολιτικὴν κοινωνίαν· ἢ δὲ ὀπιστία δὲν εἶναι τόσο βλαβερόν, μόνον εἶσι δὲν ἐκτείνεται (χωρὶς τῆς Κρείττουσι!) εἰς πολλούς· ἀλλ' εἰνὰ ζητηθῆ, τῆς αὐτῆς ὑποτιθεμένης ἐκτάσεως, Ποῖον ἐκ τῶν δύο εἶναι ὀλεθριώτερον; πᾶς τις νοῦν ἔχων ὁμολογεῖ, ὅτι ἢ ἀπιστία εἶναι τὸ ἀγριώτατον καὶ ἀφρασιχώτατον πάντων τῶν θηρίων, ἐπειδὴ ἀποσφραττίζει τὸν ἄνθρωπον καὶ τὴν ἐνταῦθα ἡσυχίαν, καὶ τὸν καταβυθίζει εἰς τὴν φρικτὴν ἀδυσσον τῆς μελλούσης κόλασεως.

ΤΙΒ'. Ἡ δόξα εἶναι ὑπόληψις ἐκ λόγων, οἷτινες αὐτοὶ μὲν καθ' ἑαυτοὺς δὲν εἶναι παντάπασιν ἄκυροι, ἀνίκανοι δὲ εἶναι νὰ παράξωσι τελείαν πληροφορίαν· ἐκ τούτου διακρίνεται ἀπὸ τὴν πρόληψιν, τῆς ὁποίας οἱ λόγοι εἶναι καθ' ἑαυτοὺς ἄκυροι καὶ ἐπίπλαστοι (Π'). Διὰ νὰ ἐπικρατῇ δὲ γενικῶς τοιαύτη ὑπόληψις, δὲν πρέπει νὰ εἶναι ἀντίθετος αὐτῆς καμμία εἰδησις ἢ πίστις· διότι ἰκανός τις ἐκ τοῦ ἀντικειμένου ἢ τοῦ ὑποκειμένου λόγος τοῦ ἐναντίου τῆς δόξης τὴν ἐξελέγχει ἀποδοκιμασμένην καὶ ἀξιοκαταφρόνητον.

ΤΙΣ'. Πρέπει προσέτι ἢ δόξα νὰ συνέχεται κατὰ τι-

να τρόπον μὲ τὴν πίσει ἢ τὴν εἰδήσει· ἐπειδὴ ἄλλως, ἢ θελε φανῆν ὅτι δὲν ἐπισηρίζεται εἰς κανένα λόγον. Ἐὰν δ' ἐλλείπη πολὺ ἢ συνέχεια αὕτη, ἢ δόξα λέγεται ψιλὴ εἰκασία. Μ' ὅλου ὅτι δὲ πρέπει νὰ συνέχεται κατὰ τὸ μᾶλλον καὶ ἥττον μὲ τὴν εἰδήσει καὶ πίσει ἢ δόξα· δὲν πρέπει ὁμῶς νὰ συγγέεται μὲ καμμίαν ἀπὸ τὰς δύο.

Σημείωσις. Ἐὰν ὁ Κριτικὸς δοξάζῃ ὀρθὴν ἀνάγνωσιν τινὰ κειμένου· πρέπει ἢ νὰ ἐξεύρῃ ἀπὸ εἰδῶν τοῦ παρατήρησει τῶν χειρογράφων, ἢ νὰ πικεύῃ εἰς μαρτυρίας τῶν οἵτινες ἐπαράδειξαν τὰ χειρογραφα, ὅτι ἡ ἀνάγνωσις αὕτη ἀπαντᾶται εἰς ἓν ἢ πλείονα ἐκ τούτων· ἀλλ' ἐὰν δὲν ἀπαντᾶται μὲν εἰς τὰ χειρογραφα, ἔχη δὲ κάποιαν ὁμοιότητα μὲ ἄλλο χωρίον τοῦ αὐτοῦ συγγραφέως, καὶ εἶναι πιθανὸν νὰ τὸ ἔγραψαν κακῶς οἱ ἀντιγράψαι, ἢ δόξα τοῦ Κριτικοῦ εἶναι εἰκασία· ἀλλ' εἰκασία γεννωμένη ὄχι ἀπὸ τῶν αἰερα, ἀλλὰ ἀπὸ τὴν συμφωνίαν καὶ συνέχειαν, τὴν ἐποίαν ἔχει ἡ ἀνάγνωσις μὲ τὸ ἄλλο χωρίον. Ἐὰν ὁμοῦ δὲν ὑπάρχῃ καμμίαν ταύτην συνέχειαν, ὁ δὲ Κριτικὸς μετατρέπῃ τὴν ἀνάγνωσιν κατὰ τὴν ἀρέσκειάν του φανταζόμενος, ὅτι ὁ συγγραφεὺς οὕτως ἔγραψε καὶ ὄχι ἄλλως· ἡ εἰκασία του εἶναι ματαιοπιστία. Πρέπει δὲ νὰ σημειώσωμεν ὅτι τὸ δοξάζω ἐκφράζομεν συνήθως διὰ τοῦ σοχάζομαι· πολλάκις δὲ λέγομεν Πικεύω, ἀντὶ τοῦ σοχάζομαι· μάστιχα ὅσοι παρασύρονται ἀπὸ Γερμανισμοῦς. Πικεύω, ὅτι θέλει φρεῖναι σήμερον, ἀντὶ τοῦ σοχάζομαι· ἀλλ' ἡ γλῶσσα τῆς φιλοσοφίας πρέπει νὰ εἶναι, ὅσον ἐνδέχεται, ἀκριδῆς διορίζουσα τὴν σημασίαν πάσης μιᾶς λέξεως.

ΥΙΖ'. Καθὼς δὲ εἰς τὴν εἰδήσει καὶ πίσει ἐμφιλοχωρεῖ βεβαιότης, εἰς μὲν τὸ πρῶτον ἐκ τοῦ ἀντικειμένου, εἰς δὲ τὸ δευτερον ἐκ τοῦ ὑποκειμένου (ΟΘ').· οὕτως εἰς τὴν δόξαν ἐπικρατεῖ πιθανότης καὶ ἐπομένως ἀβεβαιότης (Π'). Ἐπειδὴ δὲ ἡ βεβαιότης τῆς πληροφορίας γίνεται, εἶναι ὁ λόγος ἢ οἱ λόγοι, ἐπάνω τῶν ὁποίων σηρίζεται, ἀποδοῦναι

εὐτελῶς· ἢ ἄρα πιθανότης συμβαίνει, ὅταν οὗτοι ἀποδοθῶσιν ἀτελῶς, ἐπειδὴ τότε ἐλλείπει τι ἀπὸ τὴν ἀποχρῶσαν ἐμπέδωσιν τῆς κρίσεως, καὶ ἐπομένως μᾶς ἐνδιεγείρεται ἢ συνειδήσεις, ὅτι ἐνδέχεται καὶ τὸ τῆς δόξης μας ἐναντίου· καὶ ἐπειδὴ ἢ ἀτέλεια αὕτη ἐμπορεῖ νὰ εἶναι μεγαλητέρα ἢ μικροτέρα· ἄρα καὶ τῆς πιθανότητος πολλοὶ ὑπάρχουσιν οἱ βαθμοί.

ΥΙΗ'. Ἡ πιθανότης διαιρεῖται εἰς μαθηματικὴν καὶ δυναμικὴν· κ' ἐκείνης μὲν οἱ λόγοι εἶναι ὁμοειδεῖς καὶ ὁμότιμοι, καὶ δυνάμενοι νὰ ὀριθμηθῶσι· ταύτης δὲ, ἑτεροειδεῖς καὶ διάφοροι τὴν τιμὴν, καὶ δυνάμενοι νὰ ἐξετασθῶσιν ἢ νὰ συγκριθῶσι πρὸς ἀλλήλους καὶ νὰ ζυγισθῶσι τρόπου τινα. Μόνη δὲ ἡ πρώτη πιθανότης ἐμπορεῖ νὰ λογαριασθῇ· καὶ διὰ τοῦτο πολλοὶ ἀπέδωκαν μεθόδους, κατὰ τὰς ὁποίας εὐρίσκεται τὸ μαθηματικῶς πιθανώτερον, ὑποθέτοντες τὴν βεβαιότητα ἴσην μὲ ἀριθμὸν ὀλόκληρον, ἢ μὲ μονάδα διηρημένην εἰς πολλὰ μέρη, τὰ ὁποία φανερόνους τὴν μεγαλητέραν ἢ μικροτέραν πιθανότητα. Τυιαύτην μέθοδον θέλομεν δώσειν καὶ ἡμεῖς εἰς τὸ ἐφηρμοσμένον τῆς Λογικῆς μέρος, ἐμφιλοχωροῦσαν ὡς ἐπὶ τὸ πλεῖστον εἰς τὰ κέρδη καὶ ζημίας τῶν δημοσίων λόξεων, καὶ εἰς ἄλλα σιχηματικὰ παιγνίδια· ἀλλ' ἡ δυναμικὴ πιθανότης ἐμφιλοχωρεῖ εἰς τὴν ἰσορίαν, εἰς τὴν Κριτικὴν, Πολιτικὴν, Ἰατρικὴν, Οἰκονομίαν, εἰς τὸν Πόλεμον κτλ. τόσον συχνάκις, ὥς εἰς λησμονεῖται σχεδὸν ἡ μαθηματικὴ πιθανότης, ὡς πρὸς ταύτην· καὶ ὅμως ἄλλη μέθοδος δὲν εἶναι δι' αὐτὴν προσφυσέρα, εἰμὴ ἡ γύμνασις τῆς κρίσεως, καθὼς καὶ περὶ τούτου θέλομεν διαλάβειν εἰς τὸ αὐτὸ τῆς Λογικῆς Μέρους.

ΥΙΘ'. Ἐὰν εἰς τοὺς λόγους δόξης τινος ἀντιπαρατατῶ

τωνται ἐναντίοι ἄλλοι λόγοι ἰσάριθμοι καὶ ἰσοδύναμοι μὲν ἐκείνους· ἐκ τούτων τῶν ἀντιφερομένων οὕτω λόγων προέρχεται ἡ *θ*ετικὴ ἀμφισβολία· εἰ δ' ἐλλείψει παντάπασι λόγοι, τότε κατανατώμεν εἰς τὴν ἀποφατικὴν λεγομένην ἀμφισβολίαν· ὁ ἐχέφρων ἄνθρωπος κρατεῖ καὶ εἰς τὰς δύο περιπτώσεις τὴν συγκατάθεσίν του, καὶ γίνε-
ται ἐκ τούτου ἐφεκτικὸς· εἰς τὸ πρῶτον, ἐπειδὴ ἀντιπεριέλεται ἐπίσης καὶ ἀπὸ τοῦ *Ναὶ* καὶ ἀπὸ τοῦ *Οὐχι* λόγους· εἰς δὲ τὸ δεύτερον, ἐπειδὴ δὲν εὐρίσκει παντάπασι λόγον κινητικὸν τῆς συγκαταθέσεώς του· ὅς τις δὲ κρίνει εἰς τριεῦτας περιστάσεις, ἐξ ἅπαντος εἶναι ματαιόπιστος καὶ μωρόπιστος, νοῦ καὶ φρονῶν παντάπασι διάκενος.

Ρ. Ἡ ἀμφισβολία καὶ ἐποχὴ εἶναι διττὴ, ἢ *Λογικὴ* ἢ *Διαβατικὴ*· ἡ πρώτη (ἣτις λέγεται καὶ ἀπορία, καὶ σκέψις) εἶναι ὀναβολὴ καὶ ὑπέρθεσις τῆς κρίσεως, ἕως οὔ να εὐρεθῶσι καὶ να ἐξετασθῶσιν ὠρίμως τὰ κινητικὰ τῆς συγκαταθέσεως μέσῃ· ἡ δὲ δευτέρα εἶναι ἐντελής παραίτησις τῆς κρίσεως προερχομένη ἀπὸ τὴν ὑπόθεσιν, ὅτι ἐλλείπουσιν ἀπὸ τὸν ἄνθρωπον ἀρχαὶ γνώσεων, καὶ διὰ τοῦτο δὲν ἐξεύρει τίποτε μὲ ἀσφάλειαν. Ἡ πρώτη εἶναι κανὼν ἀξιολογώτατος πρὸς ἐξέτασιν τῆς ἀληθείας· καὶ ἐπειδὴ ἐξαιρέτως τὴν ἐσύστησεν ὁ *Καρτέσιος*· διὰ τοῦτο ἡ *Λογικὴ* ἐποχὴ καὶ σκέψις ὀνομάζεται καὶ *Καρτεσιασμός*· ἡ δὲ δευτέρα δεσμεύει ὀλοκλήρως τὴν κρίσιν, ἀμφιβάλλουσα καὶ εἰς αὐτὴν τὴν ἀλήθειαν. Πυρρῶν ἐκ τῶν παλαιῶν καὶ *Δαυ*:ὸ *Ἰουμος* ἐκ τῶν νεωτέρων ὑπῆρξαν οἱ ἐπιρρέπες αὐτοὶ εἰς τὴν διαβατικὴν ταύτην ἀμφισβολίαν· διὰ τοῦτο ὀνομάζε-
ται καὶ *Πυρρῶνισμός* καὶ *Ἰουμισμός*· καὶ *Λογικὴ* μὲν ὁ

νομάζεται ἡ τοῦ Καρτεσιῶν ἀπορία, ἐπειδὴ ἀπαιτεῖται ἀναγκαίως εἰς τὴν λογικὴν τελειοποίησιν τῶν γνώσεων. Διαβατικὴ δὲ ἡ τοῦ Πύρρωνος, ἐπειδὴ πολεμεῖ καὶ ἀπαρνεῖται τὴν διαβατικὴν, ἢ γουὸν ὀρχικὴν σχέσιν τοῦ γνωσκόντος ὑποκειμένου πρὸς τὸ τῆς γνώσεως ἀντικείμενον· ἐκείνη μὲν εὐνάτα: καὶ εὐνομασθῆ καὶ ἀπορία κατ' εἶδος· αὕτη δὲ, καθ' ὅλην, ἣτις θεωρεῖται καὶ ὡς ἰδιαιτέρα μέθοδος τοῦ φιλοσοφεῖν, ἢ γουὸν ἡ εὐνομαζομένη σκεπτικὴ καὶ ἀπορητικὴ καὶ ἐρεκτικὴ δόξα, καθὼς θέλωμεν εἶναι εἰς τὸ ἐφεξῆς Κεφάλαιον.

ΚΕΦΑΛΑΙΟΝ %.

Περὶ διαφόρων φιλοσοφικῶν δοξῶν καὶ τῶν τοῦ φιλοσοφεῖν Μεθόδων.

ΡΑ΄.

Μέθοδον τοῦ φιλοσοφεῖν εὐνομάζομεν τὸν δρόμον, τὸν ὁποῖον περιπατεῖ ὁ φιλοσοφῶν λόγος διὰ τὴν φθάσιν εἰς φιλοσοφικὴν τινα γνώσιν, εἴαν τὸν περιπατῆ κατὰ κανόνας· διότι ἅπας φιλοσοφῶν θέλει ἀναντιρρήτως εὐνομασθῆ εἰς ἑαυτὸν γνώσιν τινα ἔχουσαν τὸ κῦρος καὶ δι' ἑαυτὸν καὶ διὰ τοὺς μετ' αὐτοῦ συμφιλοσοφούντας. Δὲν δύναται λοιπὸν εὐνομασθῆ τὴν γνώσιν ταύτην ἀπὸ τῆς τύχης, ὡς περιπλανώμενος ἀκανονίως καὶ ἀμεθόδως εὐνομασθῆ τὴν συναντήσιν ποῦ ποτε